

Bergholt Holmgaard

Danmarks kommunistiska parti

Efter Stalins död (1953) och i synnerhet efter 1956 drabbades den världskommunistiska rörelsen av en kris som bröt upp den tidigare stalinistiska monoliten. Viktigast var här givetvis konflikten mellan de två stormakterna Sovjetunionen och Kina, som fick direkta återverkningar i de kommunistiska partierna runt om i världen genom att de sovjetiska resp. kinesiska sidorna fick anhängare, men resulterade också i att många kommunistpartier började markera sin självständighet mot i synnerhet Moskva (här har vi bl a rötterna till det som senare blev till ”euro-kommunismen”^{*}).

Så skedde också i Norden. I samtliga partier utkristalliserades olika strömningar med motsvarigheter i de andra grannpartierna, men där slutar i stort sett likheterna: Dels varierade de olika strömningarnas styrka avsevärt, dels gick de finländska, danska, norska och svenska kommunistpartierna mycket olika öden till mötes. I t ex Danmark skedde tidigt en splittring av kommunistpartiet (1958), medan det svenska kommunistpartiet lyckades hålla ihop ända fram till 1977 (då Moskva-kommunisterna bröt sig ur och bildade AKP).

Följande artikel handlar om det danska kommunistpartiet och är hämtad från samlingen *Kommunismen i Norden* utgiven av Utrikespolitiska institutet 1965. Se även artiklarna [Norges kommunistiska parti](#) av Jahn Otto Johansen och [Finlands kommunistiska parti](#) av Bengt Matti ur samma arbete.

Danmarks kommunistiska parti (DKP) kom liksom så många andra kommunistiska partier i Europa till världen efter första världskriget genom en sprängning av den politiska arbetarrörelsen. Kort efter oktoberrevolutionen i Ryssland 1917 uppstod två små, mot socialdemokratin oppositionella arbetarpartier, men grundstommen till det senare kommunistpartiet blev den opposition inom socialdemokratin, som hade samlat sig kring *Socialdemokratiska ungdomsförbundet* (SUF). SUF bröt 1919 med moderpartiet och bildade *Danmarks vänstersocialistiska parti*,¹ som anslöt sig till Kommunistiska internationalen och senare antog namnet *Danmarks kommunistiska parti*.² Det nya partiet deltog för första gången i ett folketingsval 1920, då det erhöll 3 859 röster eller 0,4 procent av totala antalet avgivna röster. Vid de två följande valen i juli och september samma år fick partiet 2439 (0,3 procent) röster.

Kommunisternas lilla väljarskara bestod huvudsakligen av arbetare från Köpenhamn och de större provinsstäderna. En liten grupp intellektuella slöt sig också till partiet, medan flera av de socialdemokratiska utbrytare som varit med om att starta partiet vände tillbaka till socialdemokratin. Bland dessa befann sig den senare vice utrikesministern Ernst Christiansen.

Det skulle dröja 12 år innan DKP blev representerat i riksdagen. Det var den ekonomiska krisen på 1930-talet och den därav betingade massarbetslösheten som skapade förutsättningarna härför. Om man bortser från tiden för den tyska ockupationen under andra världskriget då DKP förbjöds,

---

^{*} Se t ex [Europas kommunistpartier](#) av Ernest Mandel

¹ Aksel Larsen, *Danmarks kommunistiska parti, i ”Den danske Rigsdag 1849-1949”*, band III, Köpenhamn 1950.

² Namnet *Danmarks kommunistiska parti* antogs den 9 november 1920 på en partikongress i Fredericia.

har partiet varit företrätt i folkrepresentationen från 1932 till 1960.

Fram till den nya författningen av 1953 bestod den danska folkrepresentationen, riksdagen, av två kamrar, folketinget och landstinget. Därefter har man haft ett enkammersystem, folketinget.

Framgångarna under 1930-talet var dock begränsade. Vid folketingsvalet 1932 fick DKP 17 179 (1,1 procent) röster och två representanter i tinget däribland partiets mångårige ordförande och centralgestalt Aksel Larsen, som i dag står i spetsen för *Socialistisk folkeparti* (SF).³ Vid de närmast följande folketingsvalen kunde DKP något öka sitt röstetal men det lyckades inte vinna något avgörande politiskt inflytande. År 1935 fick partiet 27 135 (1,6 procent) röster och 1939 hela 40 893 (2,4 procent). En medverkande orsak till framgången var utan tvivel att Aksel Larsen⁴ klart sagt ifrån, att DKP inte hade för avsikt att tillgripa metoder — våld, revolution etc. — som stred mot författningen. Härtill kom att partiet tagit skarp ställning mot nazismen och fascismen i Tyskland, Italien och Spanien.

Det finländsk-ryska vinterkriget 1939-40 medförde för DKP:s del en nedgång i medlemsantalet, men partiet övervann krisen tack vare Hitler. Efter tyskarnas inmarsch i Danmark den 9 april 1940 började DKP bereda sig för en illegal existens och förbereda ett aktivt motstånd mot ockupationsmakten. I juni 1941 krävde tyskarna att kommunistpartiet skulle förbjudas, och under morgontimmarna den 22 juni arresterade den danska polisen flera hundra kommunister, därtill folketingsledamöterna Alfred Jensen och Martin Nielsen.⁵

Då den danska regeringen 1939 förelade riksdagen ett förslag till en icke-angreppspakt med Hitler-Tyskland, gick kommunisterna emot förslaget, varvid de påpekade det ödesdigra i att sluta en pakt med den ende potentielle angriparen. Då Sovjetunionen och Tyskland den 23 augusti samma år undertecknade en icke-angreppspakt, kom DKP i en prekär situation, som man dock snabbt anpassade sig till. I ett upprop i maj 1940 — alltså efter det att tyskarna ockuperat Danmark — riktade man ett våldsamt angrepp mot ”de engelska och franska imperialisterna” men ingenting mot den tyska regeringen. DKP vågade heller aldrig offentligt kritisera den rysk-tyska pakten.

Kommunisternas energiska och betydelsefulla insats i den danska motståndsrörelsen, varvid de i stor utsträckning samarbetade med de andra motståndsgrupperna, var den avgörande orsaken till partiets framgångar vid det första folketingsvalet efter Danmarks befrielse. Fastän DKP vid denna tidpunkt endast hade omkring 5 000 medlemmar erhöll det 255236 röster (10,7 procent av antalet avgivna) och fick inte mindre än 18 företrädare i tinget. Socialdemokraterna gick samtidigt tillbaka från 66 till 48 mandat. Men framgången skulle inte bestå. Sedan oktober 1945 har partiet stadigt gått tillbaka. Botten nåddes vid folketingsvalet i november 1960, då DKP endast erhöll 27 298 röster eller 1,1 procent av valmanskåren. Det var samma procenttal partiet uppnått 1932 men med den skillnaden att DKP denna gång inte fick någon av sina kandidater invald i folketinget.

I den s.k befrielse-regeringen, som bildades vid den tyska kapitulationen i maj 1945 och avgick efter valen i oktober samma år, var DKP representerat med två män, Aksel Larsen, minister utan portfölj, och Alfred Jensen, kommunikationsminister. Men sedan förhandlingarna mellan kommunister och socialdemokrater om en sammanslagning av de båda partierna strandat i

³ Mandaten vanns dock med ytterst knapp marginal. I Köpenhamn hängde mandatet på 11 röster, i Jylland på 5.

⁴ Larsens uttalande gjordes vid DKP:s rikskonferens (partikongress) i Odense, påsken 1938. Se ”Den danske Rigsdag 1849-1949”, s. 367

⁵ Alfred Jensen lyckades dock efter en tid fly. Martin Nielsen deporterades 1943 till koncentrationslägret Stutthof utanför Danzig och återvände hem först 1945 via Moskva. Aksel Larsen arresterades 1942 och sändes till koncentrationslägret Sachsenhausen vid Oranienburg. Han befriades genom Bernadotteaktionen i början av 1945.

augusti samma år, var det uppenbart att DKP skulle uteslutas från vidare regeringssamverkan. DKP blev ett oppositionsparti, som tog mycket skarpt avstånd från socialdemokraterna, i synnerhet sedan Danmark under ledning av den socialdemokratiske statsministern Hans Hedtoft 1949 anslutit sig till Atlantpakten.

DKP utfärdade i augusti 1945 en förklaring att partiet obetingat ställde sig på en demokratisk grundval och att det ansåg de demokratiska rättigheterna okränkbara. När förhandlingarna med socialdemokraterna strandade, ansågs det främst bero på att kommunisterna, medan dessa förhandlingar pågick, i fackföreningarna förde en kampanj mot de socialdemokratiske förtroendemännen. Socialdemokraterna förlorade tron på att deras krav på all fraktionsverksamhets upphörande skulle uppfyllas, och vägrade därför att fortsätta förhandlingarna. ”De kommunistiska ledarna har inte fattat den framsträckta handen”, sade Hedtoft.

Den kommunistiska tillbakagången efter 1945 berodde dock i stor utsträckning på händelser som utspelades utanför Danmarks gränser, eller riktigare, på det faktum att DKP slaviskt försvarade alla kommunistiska övergrepp i utlandet. Vid folktingsvalet 1947 fick kommunisterna 141 094 röster och mandatsiffran sjönk till 9. Vid valet 1950 minskade röstetalet ytterligare till 94 523: mandatsiffran blev 7. Det är fullt klart att kuppen i Prag i februari 1948 påverkade valet 1950.

Vid de båda folketingsvalen 1953, då man röstade om den nya grundlagen, fick DKP i april 98 940 röster och 7 mandat och i september 93 824 röster och 8 mandat. Det föreföll, som om partiet hade lyckats konsolidera sin ställning, men vid valet i maj 1957 måste DKP betala räkningen för det blodiga undertryckandet av folkresningen i Ungern 1956. Partiets röstetal sjönk till 72 315 och man förlorade två mandat.

SUKP:s 20:e kongress och Aksel Larsens fall

Nikita Chrusjtjovs ”hemliga tal” med angreppet på Stalin vid ryska kommunistpartiets (SUKP) 20:e kongress i februari 1956 och händelserna i Ungern på hösten samma år startade en kedjereaktion inom DKP som fick ett ytterst dramatiskt förlopp. Många partimedlemmar och flera medarbetare i DKP:s huvudorgan ”Land og Folk” lämnade partiet, medan andra, som angripits av ”den revisionistiska bacillen”, stannade kvar i förhoppningen att ”avstaliniseringen” också skulle nå fram till Danmark.

DKP:s ödesdigra år blev 1958. Innan året var till ända, hade partiet sprängts och dess mångåriga ordförande Aksel Larsen utstötts.

På en extra ordinarie kongress i januari 1957 hade DKP antagit en deklaration om partiets basprogram, i vilken man underströk DKP:s självständighet och vilja att bygga socialismen på grundval av de danska demokratiska traditionerna.⁶

Aksel Larsen ansåg att de ledande partiinstanserna och ”Land og Folk” inte hade rättat sig efter detta beslut. Under 1958 skärptes motsättningarna mellan Larsen och partiets ”hårda kärna”. Meningsskiljaktigheterna hade börjat redan efter Ungern-händelserna, då partiets ledning vägrade att publicera ett inlägg från Larsen i ”Land og Folk”, vari denne kritiserat fångslandet av Imre Nagy.

Sommaren 1958 utarbetade Larsen ett memorandum, där han framlade sin uppfattning om vilken politik partiet borde föra. Meningen var att dokumentet skulle diskuteras vid ett sammanträde med DKP:s centralkommitté. Larsen försökte förgäves få aktstycket publicerat i ”Land og Folk” före sammanträdet. Den 23 juli 1958 överlämnades det till partiets exekutivutskott. Den 15

⁶ Jfr DKP:s förklaring 1945. Se s. 55.

augusti kunde det socialdemokratiska partiets huvudorgan, ”Social-Demokraten”, offentliggöra vissa utdrag. Det har aldrig givits någon officiell förklaring till hur tidningen kom över Larsens memorandum. Den kommunistiska partibyran hade börjat sprida det till centralkommitténs ledamöter den 13 augusti — mot skriftlig kvittering. Eftersom den oberoende tidningen ”Information” redan den 8 augusti hade i sin ägo brottstycken av dokumentet, är det troligt att den skyldige var en medlem av exekutivutskottet som ville skada Larsen.⁷

Efter offentliggörandet av utdragen i ”Social-Demokraten” förvandlades striden i DKP:s kulisser till ett öppet krig mellan partiets ordförande och den Moskvatrogna ”hårda kärnan”. Larsen önskade frigöra partiet från beroendet av Sovjetunionen och göra det till ett danskt arbetarparti. Enligt hans uppfattning var partiledningen alltid beredd att följa de färskaste parollerna från Moskva, samtidigt som det inre partilivet dominerades av ryska tankegångar och metoder. ”Vi måste”, skrev Larsen, ”utan att på något sätt svika den internationella solidariteten – frigöra oss från traditionen, att vi så att säga mekaniskt eller automatiskt säger ja och amen till allt som kommer från socialistländerna.” Vad Larsen med andra ord fordrade var ett självständigt danskt parti med demokratisk inre ordning.

Det var speciellt graverande — från de Moskvatrogna synpunkt — att Larsen indirekt tog avstånd från Moskvadeklarationen av 1957, då han hävdade att det icke var bevisat, att den högeropportunistiska revisionismen var eller alltid var huvudfaran i de kommunistiska partierna och i socialistländerna. Han fortsatte:

Vårt parti har i en rad år varit på tillbakagång, organisatoriskt vad beträffar upplagorna för vår press och förlagsverksamhet, och i fråga om det politiska inflytandet ... Vårt parti är litet. Det har att göra med en övermäktig socialdemokrati. Sådana är de hårda fakta, även om de på ett obehagligt sätt strider mot vårt partis grundläggande uppfattning, att vi och icke socialdemokraterna är arbetarnas klassparti och att det är vår politik som är den riktiga ...

Ju starkare socialismen blir i världsformat, desto bättre för oss. Men lika sant som Marx' uttalande, att arbetarnas frigörelse skall vara deras eget verk, är det att det är i Danmark, som den danska arbetarklassen skall kämpa mot kapitalismen och för socialismen, och vi skall inte hoppas eller utgå från att andra skall uträtta arbetet för oss.

Vi vet att våra motståndares viktigaste propagandavapen mot oss är påståendet, att vi inte är ett danskt och självständigt parti, utan att de danska kommunisterna får order från Moskva ... Det tjänar inte mycket till att vi dyrt och heligt svär, att vi är ett danskt och självständigt parti. Ja, även den bästa politiska insats från vår sida i dansk in- och utrikespolitik ger oss inga garantier för det danska folkets förtroende, så länge de flesta tänker: ”Ja, men ändå ... vi kan inte lita på kommunisterna, eftersom deras tankar, idéer och politik kommer från Moskva.” Men vi bär själva skulden till att det förhåller sig så. Vårt eget uppträdande ... gör det lättare för våra motståndare att misstänkliggöra oss ...

Vidare förelåg en avgörande motsättning mellan Larsen och hans motståndare om partiets försvarspolitik. Larsen krävde total avrustning i Danmark, medan majoriteten i exekutivutskottet ansåg att detta krav både var illusoriskt och orealistiskt. Enligt vad Larsen själv uppgivit avvisades hans förslag om total dansk avrustning i utskottet på ett sådant sätt att han inte kunde framlägga det till diskussion i partipressen eller på centralkommitténs sammanträden.⁸

Larsens memorandum utmynnade i slutsatsen att en ”skinnömsning är nödvändig”. Det kunde bli en smärtsam process men den var nödvändig om partiet skulle komma ur sin onda cirkel. (Aksel Larsens memorandum hade mycket väl kunnat fungera som upptakt till 1963 års svenska

⁷ *Social-Demokraten* utnyttjade också memorandum till att angripa och misstänkliggöra Aksel Larsen, bl.a. genom att utelämna vissa avsnitt.

⁸ *Land og Folk* 28/8 1958.

”kongressdebatt” i ”Ny Dag”. Det är höjt över alla tvivel att Larsen kanske varit den viktigaste inspirationskällan för de män som genomdrivit ”förnyelsen” inom det svenska partiet.)

Först den 28 augusti offentliggjorde "Land og Folk" Larsens memorandum. Dagen innan hade tidningen publicerat ett principuttalande, som antagits av centralkommittén med 27 röster mot 7 och 1 nedlagd.⁹ Uttalandet vände sig mot

alla tendenser och strävanden, som är ägnade att undergräva och försvaga enheten i den kommunistiska världsrörelsen, och vi tar i detta sammanhang avstånd från det jugoslaviska programutkastet, vars avgörande åsikter är oriktiga och endast kan skada den internationella rörelsen genom den oklarhet och förvirring som det främjar ... Dessa revisionistiska åsikter ... har också framkommit i våra egna diskussioner. De måste motarbetas, och deras förekomst manar till en mera omfattande och konsekvent insats av partiet och dess ledning för att sprida kännedom om och förståelse för marxismen.

Centralkommittén måste dock göra några mindre eftergifter för Aksel Larsen. Den erkände att partiets verksamhet präglades av en dogmatism, som tog sig uttryck i ”stelbenthet och schematism”, och den tillmötesgick Larsens krav på att val av delegater till distriktskonferenser och kongresser samt val av partiledning skulle ske genom skriftlig och hemlig omröstning. Dittills hade man röstat genom handuppräckning.

Under de följande veckorna skärptes kampanjen mot Larsen. Han anklagades för förräderi mot den internationella socialismens kamp. ”Land og Folk” skrev att

den som stämplar partiets beslut som osjälvständiga bidrar till motståndarnas förtal av partiet ... Vår press är först och främst till för att framföra partiets uppfattning, och den har ingen skyldighet att ta in allehanda tillfälliga skrivelser, som angriper partiet, socialismen eller våra broderpartier.¹⁰

Aksel Larsen hade alltså hamnat i den för en partiordförande ovanliga situationen, att hans betydelsefulla memorandum i hans egen tidning betecknades som en ”tillfällig skrivelse”.

Redan i mitten av september 1958 stod det klart att uppgörelsen inom partiet skulle sluta med Larsens uteslutning. Bl.a. hindrades han från att tala till partiorganisationerna i Århus, Ålborg och Odense, de tre största landsortsstäderna. Larsen hade partiledningens majoritet emot sig men, vilket skulle visa sig vid valet 1960, majoriteten av väljarna och medlemmarna stödde honom. Men det var partiledningen som fattade beslutet, och därför hjälpte det inte att Larsen stöddes av prominenta fackföreningsledare som typografernas ordförande Willy Brauer och murarnas ordförande Carlo Hermansen, en rad kända kommunistiska frihetskämpar från ockupationsåren och en stor del av partiets intellektuella.

Striden kulminerade på DKP:s partikongress, som ägde rum 31 oktober-2 november i det gamla landstingets sammanträdessal på Christiansborg i Köpenhamn. Men redan dessförinnan hade Larsen ”frivilligt” låtit sig ”avrättas”. Under ett besök på en teater i Köpenhamn, där man gav Tolvskillingsoperan, lät han sig fotograferas tillsammans med den kände skådespelaren Osvald Helmuth — med Helmuth i rollen som bödeln och Larsen med snaran om halsen. Larsens galghumor uppskattades inte inom det kommunistiska partiet.

DKP:s hårda kärna hade vid kongressen fått förstärkning från Moskva. Ingen mindre än suppleanten i SUKP:s presidium, partisekreteraren Pjotr Pospelov, expert på ”bannlysning” av revisionister”, infann sig för att delta i det möte som skulle utesluta Larsen ur partiet. Det väckte stor uppmärksamhet att ”Information” kunde upplysa om Pospelovs deltagande, innan ”Land og

⁹ *Land og Folk* underlät dock att upplysa läsarna om att man röstat om Larsens memorandum punkt för punkt före den egentliga voteringen. Det högsta röstetal som Larsen uppnådde var 15 av 35 närvarande.

¹⁰ *Land og Folk* 09 1958.

Folk” hade publicerat någonting härom och innan Larsen själv visste någonting. DKP tillsatte en undersökningskommission för att ta reda på hur interna upplysningar kunde sippra ut. Dagen efter det att Larsen hade varit i ”förhör”, kunde ”Information” publicera bilder från förhöret. De hade tagits med teleobjektiv från byggnaden på den motsatta sidan av gatan. Undersökningskommissionen hade inte mycken framgång med sitt arbete och det har än i dag inte lyckats för DKP att klara ut, hur läckagen gick till.

På partikongressen avsattes Larsen som ordförande och till hans efterträdare valdes en fackföreningsledare från Ålborg, Knud Jespersen. Vid ett följande centralkommittémöte uteslöts Larsen ur centralkommittén och partiet. Redan tidigare hade han avsatts som ordförande för kommunistpartiets folketingsgrupp och ersatts med Villy Fuglsang, en veteran från spanska inbördeskriget.

Socialistisk folkeparti

Aksel Larsens uteslutning från DKP ledde till bildandet av ett nytt parti, Socialistisk folkeparti (SF), där Larsen blev den självskrivne ledaren. Den första tiden efter uteslutningen synes Larsen inte ha varit särskilt angelägen om att bilda ett nytt parti, men talrika påstötningar från hans anhängare övertygade honom om att det fanns resonans för ett demokratiskt socialistiskt parti till vänster om socialdemokratien.

Vid folketingsvalen i november 1960 kom Aksel Larsens stora triumf. SF fick 149 440 (6,1 procent) röster och 11 mandat, medan kommunisternas röstetal minskade från 72 315 år 1957 till 27 298 (1,1 procent). För första gången sedan 1932 — ockupationsåren undantagna — var kommunisterna inte företrädare i folkrepresentationen.

Grundstommen i SF utgjordes vid starten av f.d. kommunister, i synnerhet dem som stött Larsen under uppgörelsen, men partiet fick också anslutning från socialdemokratins vänsterflygel från pacifistiska kretsar. En betydande del av partiets väljare är ungdomar, som deltagit i kampanjen mot atomvapen. Socialt sett är partiets väljarkår huvudsakligen sammansatt av intellektuella och arbetare.

SF är ett ”antikapitalistiskt” parti, som visserligen erkänner att utvecklingen inte helt gått efter Marx' förutsägelser, men SF anser också att socialdemokratien avskrivit de socialistiska målen och att fackföreningsrörelsens nära anknytning till socialdemokratien har lagt hämsko på dess handlande till skada för medlemmarna. SF anser att Danmark kan nå socialismen på fredlig väg men tillfogar, att parlamentarisk majoritet och parlamentariskt godkännande inte ensamma säkrar socialismens seger.

SF anser terrorbalansen vara farlig och instabil och anklagar både öst och väst för att föra en utrikespolitik, som strider mot erkännandet av deras ömsesidiga beroende. SF önskar att gå de försonliga krafterna i Sovjetunionen till mötes och säger i sitt principprogram, som antogs på den tredje partikongressen i oktober 1963: ”Det är därför en huvuduppgift för vänsterkretsarna i hela den västliga världen att påverka, eller om möjligt utbyta de oförsonliga bland västledarna för att garantera större vilja till samarbete med de förhandlingsvilliga krafterna i öst.”

SF går in för total dansk avrustning och frigörelse från NATO; detta är den avgörande orsaken till att socialdemokratien inte önskar vara beroende av SF:s röster i folketinget.

SF anser inte att verklig socialistisk demokrati råder i Sovjetunionen och bekämpas därför av DKP. SF säger, att resterna av stalinismens föråldrade föreställningar och odemokratiska praxis fortfarande kan leda Sovjetunionen in i återvändsgränder och att återstoden av stalinismens maktfaktorer, den civila och militära byråkratin, bakom det kalla krigets täckmantel ser en chans

att bevara det gamla tillståndet.

Trots åtskilliga inre slitningar i SF — tre av dess folketingsledamöter har brutit med partiet — lyckades Larsen upprepa framgången vid folketingsvalet i september 1964. SF fick nu 152 085 (5,8 procent) röster och 10 mandat, medan DKP inte heller denna gång lyckades få någon representant i tinget. Kommunisterna hade dock kunnat öka sina röster till 32 245.

Kommunisterna hade otvivelaktigt väntat sig en betydligt starkare frammarsch än de 5 000 nya röster de nu lyckades erövra. En av ledarskribenterna i ”Land og Folk”, Gelius Lund, meddelade att man inom partiet räknat med att få ca 60 000 röster. Lund medgav att kommunisterna själva bar skulden till det dåliga resultatet. Hans motivering var att kommunisterna i onödan bundit ris åt egen rygg genom att angripa SF, socialdemokraterna och ledare inom fackföreningsrörelsen.¹¹

DKP och den rysk-kinesiska konflikten

Utvecklingen i Sovjetunionen och andra kommuniststyrda länder har, som ovan påpekats, utövat ett avgörande inflytande på DKP:s möjligheter att göra sig gällande i Danmark. Det är möjligt att konflikten mellan Sovjetunionen och Kina kan komma att spela en viktig roll för DKP i framtiden, men så har ännu icke varit fallet.

De danska kommunisterna har av taktiska orsaker alltid befunnit sig i det läger som har önskat att den offentliga polemiken mellan de kommunistiska partierna skall inställas. Partiledningen undvek så länge som möjligt att ta direkt ställning i striden. Polemiken refererades sporadiskt, ensidigt och subjektivt. När man till sist inte kunde undvika ett ställningstagande slöt man upp bakom SUKP. Partiets chefsideolog, Ib Nørlund, försökte göra gällande att man ingalunda följt ”taktpinnen från Moskva”:

Vårt parti har i dessa frågor följt en konsekvent linje, som bygger på en marxistisk värdering av våra egna erfarenheter och på den förståelse för betydelsen av den internationella solidariteten, som fördjupades under partidiskussionerna 1958.¹²

Enligt Nørlund hade DKP konfronterats med de kinesiska ”avvikelserna” för första gången vid de 81 partiernas konferens i Moskva 1960. Man hade då ställt sig ”klart avvisande till dem”.¹³ Denna danska hållning kom till uttryck i Nørlunds eget inlägg på konferensens andra dag, dvs. den 11 november 1960.¹⁴ Nørlund namngav inte Kina i sitt tal, men han bekände sig klart till ”den fredliga samlevnadens principer i relationerna mellan staterna”. I samma andedrag betonade han att ”kampen för den fredliga samlevnaden” inte innebar ”någon form av eftergifter till imperialismen” och att den inte bidragit till ”någon 'skön målning' av imperialismen utan till att avslöja den”.

Nørlund fortsatte med samma otvetydiga adress till kineserna:

Tal om att krig fortfarande är oundvikligt och att på grundval härav införa en konstlad gräns mellan ”små krig” och världskrig har ingen objektiv motivering och ger dessutom imperialismen en förövning att genomföra sin krigspolitik.

Han hyllade till yttermera visso ”SUKP:s okonventionella utnyttjande av nya kampformer, som motsvarade vår tids betingelser”, samt ”kamrat Chrusjtjovs beundransvärda insatser för fredens

¹¹ Ibidem 27/9 1964.

¹² Ibidem 31/10 1964. Nørlund anspelar här på den diskussion om partilinjens, som fördes före uteslutningen av Aksel Larsen.

¹³ *Land og Folk* 31/10 1964.

¹⁴ Talet offentliggjordes i DKP:s teoretiska tidskrift *Tiden* nr 1963.

sak”.

Med hänsyn till ”den revisionistiska Larsengruppen” var det svårare för Nørlund att skriva under på Moskvans tes att den största fara som hotade den kommunistiska rörelsen var ”dogmatismen”:

För vårt parti har det varit tydligt, att revisionismen har varit huvudfaran. För att besegra revisionismen har det också varit nödvändigt för vårt parti att frigöra sig från sekteristiska hämningar ... Den revisionistiska gruppen hos oss har mer och mer utvecklat en principiös opportunist, som i bourgeoisins intresse bär vittnesbörd mot kommunisterna och den socialistiska världen. I sina strävanden att skapa förvirring framför den ofta ”teorier”, som först har formulerats av de jugoslaviska revisionisterna.

Intressant i Nørlunds anförande var att han beskyllde Kinas kommunistiska parti (KKP) för att indirekt hjälpa SF:

Våra revisionister hävdar ... att krigsfaran inte bara härrör från imperialisterna utan lika mycket från vad man kallar ”de kretsar i det socialistiska lägret vilka anser kriget oundvikligt”. Det är uppenbart, att detta är ett försök att i nya former smuggla in en falsk och skadlig ideologi i arbetarrörelsen ... Men det är också klart, att felaktiga uttalanden från socialistisk sida om krigets oundviklighet är vatten på de revisionistiska splittrarnas kvarn.

Först i augusti 1963, då striden mellan Moskva och Peking nått en ny kulmen, ansåg sig DKP:s centralkommitté tvingad att ta upp den till utförlig behandling. I en enligt uppgift enhälligt antagen resolution¹⁵ gav man uttryck för sitt allvarliga beklagande av KKP:s offentliggörande av ”Förslag om den internationella kommunistiska rörelsens generallinje” av den 14 juni 1963.¹⁶ KKP beskylldes för att ha ”utvidgat och fördjupat sina motsättningar till det överväldigande flertalet av de kommunistiska partierna, kränkt avtalen om inställande av den offentliga polemiken och riktat ett slag mot strävandena att stärka den kommunistiska rörelsens enhet genom partiförhandlingar”. Det hette vidare i resolutionen, att ”erfarenheterna fullständigt bekräftat korrektheten i den generallinje för den kommunistiska rörelsen, som fastställts i de gemensamma deklARATIONERNA av 1957 och 1960. KKP:s förslag har på avgörande punkter utformats i motsättning till denna generallinje ... Vi måste därför förkasta KKP:s förslag och dess teoretiska motivering.”

Om kinesernas angrepp på den fredliga samlevnaden hette det:

De ställer fredlig samlevnad i motsättning till folkens kamp för frihet och socialism, fastän denna kamp i vår tidsålder är oupplösligt förknippad med kampen för fred. De karakteriserar avtal, som har främjat fredlig samlevnad, som ”kapitulation”. Eftersom fredens och socialismens sak är oskiljaktiga, måste vi kategoriskt avvisa dessa ståndpunkter.

KKP:s försök att konstruera ett motsatsförhållande mellan kommunistpartierna och de nationella frihetsrörelserna kunde enligt DKP endast få negativa följder.

Resolutionen förespråkade total internationell avrustning, och det hette i detta sammanhang om de kinesiska kommunisternas attityd:

De betecknar kampen för avrustning som ”en total illusion” och önskar göra avrustningskravet till en rent propagandistisk paroll. De karakteriserar atombomben som en ”papperstiger” och vänder sig mot informationer om dess förödande verkningar. Utifrån denna ståndpunkt har de på ett oersonligt och hänsynslöst sätt fördömt provstoppsfördraget, varvid de har utmanat alla folks fredssträvanden. Det är en politik, som inte främjar fredens sak, och vi tar avstånd från den och beklagar den djupt.

¹⁵ *Land og Folk* 28/8 1963.

¹⁶ Aktstycket publicerat i *Peking Review* nr 25, 1963.

DKP rekommenderade vidare en fredlig övergång från kapitalism till socialism och anklagade KKP för att ta ställning mot den politik det varit med om att godkänna 1960.

Om uppgörelsen med ”personkulten” hette det att det måste förefalla obegripligt, att det i KKP:s förslag betecknas som ”felaktigt och skadligt” att väcka frågan om kamp mot personkulten. Kommuniströrelsen kan inte och vill inte låta sig tvingas att återgå till misstag som man har lyckats övervinna. Den sörjer för att de aldrig kommer att upprepas.

Resolutionen konstaterade med bitterhet att KKP:s förslag innehöll ”omisskännliga maningar till klyvning av broderpartierna och rörelsen”. De kinesiska metoderna hade

inte varit präglade av vilja till samförstånd och enighet, utan av en fraktionell inställning som successivt lett till ohållbara ståndpunkter. Det finns ingen ursäkt för angrepp mot broderpartier på en fritt konstruerad grundval genom att påbörda dem uppfattningar som man vet att de inte hyser. Det finns ingen ursäkt för att hjälpa den härskande klassen i dess angrepp på kommunistiska partier i dessa länder. Det finns ingen ursäkt för att förkasta strävandena att nå fram till samförstånd och enighet på grundval av den kommunistiska rörelsens huvudprinciper, som i första hand SUKP givit prov på i sitt förhållande till KKP.

Centralkommitténs resolution avslutades med följande appell:

Vi vädjar till våra kinesiska kamrater att frigöra sig från trångsynta och verklighetsfrämmande åsikter, som endast kan leda till olycka. Vi vädjar till dem att visa förståelse för tidens krav och för de förutsättningar, under vilka broderpartierna måste föra sin kamp. Vi vädjar om den enighet, som är så betydelsefull för vår gemensamma sak.

Uppslutningen på Sovjetunionens sida hade inte kunnat vara mera total.

Under intrycket av att relationerna mellan de ryska och kinesiska kommunistpartierna försämrades ytterligare under de följande månaderna, dryftades konflikten på nytt i DKP:s centralkommitté vid ett möte i november 1963. Därvid beslöt man stödja kravet på sammankallandet av en ny internationell konferens. Man hänvisade¹⁷ till resolutionen av den 23 augusti, om vilken det hette att den anammats av hela partiet och bekräftats av den senare händelseutvecklingen.

Centralkommittén manade nu — Chrusjtjov hade gjort det tidigare — till ett inställande av den offentliga polemiken och förklarade till slut:

Det framgår av det hittills förda meningsutbytet, att den gemensamma grundvalen för rörelsen måste vara de gemensamt antagna deklARATIONERNA av 1957 och 1960. Vi vädjar om att man drar konsekvenserna härav och undersöker möjligheterna för att man vid lämpligast näraliggande tidpunkt och med nödvändiga politiska förberedelser håller ett nytt internationellt möte med de kommunistiska partierna i syfte att bekräfta dessa deklARATIONER, varvid hänsyn tas till de under mellantiden vunna erfarenheterna.

I sin redogörelse för de danska kommunisternas hållning till en internationell kommunistkonferens skrev Ib Nørlund i oktober 1964, att SUKP ännu inte inriktat sig på en konferens, då DKP i november 1963 vädjade om en sådan.¹⁸ ”Denna ståndpunkt”, skrev Nørlund, ”uttalade sig SUKP inte för förrän i februari 1964. Då tog emellertid KKP ett steg tillbaka genom att ändra sina tidigare positiva uttalanden för en eventuell konferens till ett avböjande — i varje fall för de närmast följande fyra till fem åren.” Nørlund hävdade vidare att DKP aldrig menat att konferensen skulle ”fördöma” något parti. Inte heller hade SUKP, sade han, haft sådana planer. Men Nørlund menade också att man inte fick göra några principiella eftergifter till kineserna. Det var KKP, som ”framlagt en ideologisk-politisk generallinje, som på avgörande punkter avviker från eller strider mot marxismen-leninismen, som det överväldigande flertalet av de kommunistiska

¹⁷ *Land og Folk* 24/11 1963.

¹⁸ *Ibidem* 31/10 1964.

partierna utgår från”, och därför fick konferensen inte godta någonting som stred mot general-linjen i 1960 års Uttalande.

Nørlunds artikel innehöll också en mild kritik av SUKP:

Man måste få fram bättre metoder för att kunna föra ett löpande menings- och informationsutbyte mellan kommunistpartierna, så att det tas nödiga hänsyn till rörelsens helhetsintressen. Utifrån denna uppfattning välkomnar vi varje steg i riktning mot positiva förhandlingar mellan kommunistpartierna. Därför har vi också hälsat sammankallandet av den förberedande konferensen med tillfredsställelse. Vi anser att den kan främja initiativ i den nämnda riktningen och vi har med glädje bevittnat, att de flesta inbjudna partier senast det italienska — har lovat delta.

Den till den 15 december 1964 utlysta förberedande konferensen i Moskva blev som bekant uppskjuten av de nya härskarna i Kreml till den i mars 1965. Uppskovet kommenterades i en ledande artikel i ”Land og Folk”,¹⁹ i vilken tidningen erinrade om att DKP för länge sedan förespråkade sammankallandet av en internationell konferens:

Vi har gjort detta, därför att vi inte vid någon tidpunkt har kunnat uppfatta de uppkomna svårigheterna som en ”strid mellan Moskva och Peking” — som det heter i sensationspressen — utan som en fråga om den kommunistiska rörelsens kurs. Därför måste alla partier ha möjlighet att göra sitt inflytande gällande. Just i egenskap av självständigt parti måste vi motsätta oss, att det överlåtes på andra att reglera problem, som angår alla kommunistpartier.

”Land og Folk” varnade dock för att underskatta svårigheterna då det gällde att nå fram till enighet:

Under den senaste tiden har kinesiska — och särskilt albanska artiklar låtit förstå, att ingen som helst enighet mot imperialismen var möjlig, med mindre man helt och hållet godkände deras ståndpunkter. Det måste sägas, att en sådan benhård inställning i splittringssyfte kommer att vara helt obegriplig och oantaglig inte bara för alla kommunister i hela världen utan också för alla arbetar- och folkrörelser.

Chrusjtjovs fall hade således inte lett till att de danska kommunisterna ändrat åsikt om KKP:s politik. Men dagarna efter Chrusjtjovs avgång, varom mera nedan, hade det uppstått en viss tvekan både i DKP och ”Land og Folk” om SUKP:s hållning till KKP. Detta berodde på att ”Land og Folks” Moskvakorrespondent Peter Schäffer hade meddelat att ”situationen i den internationella arbetarrörelsen och frågan om Kina spelat en viktig roll” i samband med Chrusjtjovs avgång.²⁰ Partiorganet satte i så hög grad tilltro till sin korrespondent, att man i en ledande artikel²¹ kunde läsa att ”förljudanden om att Chrusjtjov bl.a. kritiserades för sitt uppträdande i samband med den internationella debatten om förhållandet till Kina torde ha ... ett visst reellt innehåll”. Först då den danska partidelegation som avrest till Moskva för att få närmare informationer om Chrusjtjovs avgång hade återvänt, klargjordes förhållandet för DKP:s ledning i ett uttalande av partiordföranden Knud Jespersen:

Den principiella ideologiska grundvalen i förhållandet till KKP kommer icke att ändras, men man skall i fortsättningen försöka komma till tals med de kinesiska kommunisterna. Förhållandet till Kina har icke spelat någon roll vid personskiftet.²²

Även om Ib Nørlund som nämnts har gjort gällande, att DKP ingalunda följt ”taktpinnen från Moskva”, är det nästan ingen skillnad mellan den ”konsekventa linje”, som DKP:s styrelse har följt i striden mellan Peking och Moskva, och SUKP:s linje. Det danska kommunistpartiet har

¹⁹ Ibidem 19/12 1964.

²⁰ Ibidem 17/10 1964.

²¹ Ibidem.

²² Knud Jespersens skriftliga förklaring vid hans presskonferens i Köpenhamn den 2 november 1964.

hela tiden i sina officiella ställningstaganden följt den ryska politiken gentemot Kina i alla dess skiftande faser. Men man har å andra sidan förmärkt en viss olust att befatta sig mer än nödvändigt med denna kamp, något som troligen dikterats av en önskan att undgå en splittring av partiet.

Åsiktsbrytningar

Centralkommitténs påstående att det hela tiden rått ”full uppslutning” kring DKP:s officiella hållning i konflikten mellan Peking och Moskva var inte helt i överensstämmelse med de faktiska förhållandena. Att det rådde en viss osäkerhet till och med på ”Land og Folks” redaktion framgick av en enkät, som journalisten Nan Henningsen²³ sommaren 1963 företog bland partiorganets medarbetare.

Ledarskribenten Gelius Lund förklarade:

Jag tror, att Sovjetunionen har rätt ... Det är klart, att det är tråkigt för oss — för mig — att Sovjetunionen och Kina i dag har hamnat i ett sådant motsatsförhållande — och inte bara när det gäller meningsutbytet ... Det är en mycket egendomlig situation, som har uppstått. De kinesiska ledarna har eljest, enligt vad jag kan se, visat så stor smidighet och så mycken god vilja till förhandlingar både i Kina och gentemot Förenta staterna och Storbritannien. Nu uppträder de plötsligt dogmatiskt och osmidigt. Jag begriper faktiskt inte deras uppträdande.

Redaktionschefen Thorkild Holst, f.d. ledamot av folketinget, menade:

Partiet har anslutit sig till den ryska ståndpunkten, och det gör jag också själv ... Jag tror i alla fall inte, att det är något allvarligt, och det är i varje fall på längre sikt inte omöjligt att lösa. Det är nog fråga om vissa taktiska problem, när det gäller förhållandet till omvärlden — skiljaktiga uppfattningar skulle man kunna säga.

Chefredaktören Poul Thomsen ”förstod inte, varför kineserna hade riktat förebråelser mot ryssarna för att dessa avlägsnat sig för mycket 'till höger', eftersom han ansåg, att Sovjetunionens strävanden att bevara freden förtjänade högsta beröm och var i hög grad ägnade att trygga avspänning i världen”.

Chefredaktören Leif Gundel:

- Jag har varit enig med partiet sedan 1926.
- Oavsett vad partiet ansåg?
- Ja!
- Utan samvetsbetänkligheter?
- Ja, utan att det i någon större utsträckning har stört mitt samvete.

Tecknaren och Leninpristagaren Herluf Bidstrup:

- Det är svårt att säga, vem man håller med. Jag är nästan bättre insatt i kinesernas åsikter än Sovjetunionens ... Hålla med någon, hur kan man göra det?
- DKP håller med ryssarna.
- Ja, det är riktigt, och det gör nog jag också, kineserna uppträder ju, som om atombomben inte existerade.
- Anser ni Kinas hållning vara en fara för freden?
- Ja, om Sovjetunionen hade följt kinesernas råd under Kubakrisen, så hade det nog varit farligt. Jag har alltid beundrat kineserna, men jag måste säga, att jag för ögonblicket inte förstår dem riktigt.

Författaren och recensenten Hans Scherfig:

Finns det egentligen någon anledning att hålla med den ene eller den andre? Vi vet ju knappt, vad

²³ ”Varför danska kommunister håller med Sovjetunionen”, *Information* 10/7 1963.

striden handlar om. Sovjetunionens politik är nog den mest fördelaktiga för oss, eftersom den ger oss flera möjligheter att undgå ett krig. Kineserna håller sig ju mera till skriften, mera till Marx och Lenin och tänker väl inte på att alla dessa kloka ord skrevs utan någon tanke på en atombomb nej, jag håller inte med någon, men med tanke på vår säkerhet är det nog riktigast att följa Sovjetunionens politik och inte Kinas.

”Land og Folks” advokat Christian Vilhelm Hagens:

- Konflikten rör sig ... enligt vad jag kan se, huvudsakligen om användningen av atombomben, som inte bör spridas till flera stater — den borde egentligen aldrig ha uppfunnits.
- Och om Kina får den?
- Då har kineserna säkert någonting som man också vill ha i Indien och Japan.

Litteratur- och teaterkritikern Svend Johansen:

- Jag håller med Sovjetunionen, men inte därför att partiet gör det.
- Sätter kineserna världsfreden på spel genom sin nuvarande hållning?
- Jag tror inte, att de önskar göra det, men med den uppfattning de har, kan det lättare uppstå situationer, där världsfreden råkar i fara.
- Tycker ni, att kineserna på någon punkt kan ha rätt i att ryssarna har gått för långt ”till höger”?
- Nej, det tycker jag inte. När det verkar vara så för kineserna, så beror det på att Sovjetunionen och socialismen i motsats till vad som var fallet på Bernsteins och Lenins tid har blivit en politisk och ekonomisk världsmakt och ett världssystem.
- Och det har kineserna inte lagt märke till?
- Det förefaller nästan så.

Andra intog en allt annat än tveksam hållning. Som en direkt följd av den rysk-kinesiska konflikten uppstod en prokinesisk fraktion. Efter att i ett halvt år — sedan december 1963 — ha arbetat som ”sluten organisation” konstituerade sig den s.k. *Kommunistisk arbejdsrets* (KAK) på ett möte den 25 juni 1964 i Köpenhamn som en offentlig organisation. Samtidigt valdes en styrelse på sju medlemmar, däribland förlagschefen Gotfred Appel och läroverksadjunkten, cand. mag. Benito Scocozza, gruppens två stiftare och ledare.

Gotfred Appel har tidigare varit chef för DKP:s förlag ”Tiden” och stod en kort tid i spetsen för ”Land og Folks” bokhandel. Härefter blev han medarbetare i partiorganet med utrikespolitik som specialitet. I september 1963 lämnade han ”Land og Folk” och anställdes²⁴ vid Kinesiska folkrepubliken ambassad i kultur- och upplysningsavdelningen, där han bl.a. var sysselsatt med redigeringen av ambassadens propagandatidning ”Bulletin”.²⁵ Praktiskt taget samtidigt bytte ”Bulletin” tryckeri, från ”Land og Folks” Terpo Tryk till ett privat tryckeri, Gotfred Appel uteslöts ur DKP, medan Benito Scocozza, känd medlem av den kommunistiska studentorganisationen Clarté, själv anmälde sitt utträde ur partiet.

I december 1963 började Appel och Scocozza (ansvarig utgivare) att publicera en stencilerad tidning, ”Orientering”, organ för KAK. Tidningen²⁶ meddelade i sitt första nummer, att ”en del kommunister i Köpenhamn bildat en arbetsrets, som önskar ge orientering om internationella och danska problem — utifrån en marxistisk synvinkel”. Det hävdades i ”Orientering”, att DKP hade ersatt marxismen med revisionistiska åsikter, och att partiledningen försökte påtvinga medlemmarna en bestämd ståndpunkt, som på avgörande punkter strider mot partiets mål och

²⁴ *Information* 16/9 1963.

²⁵ Den kinesiska ambassaden dementerade den 17 september 1963 i ”Information”, att Appel var anställd på ambassaden.

²⁶ *Orientering* nr 1, 1963. De första sju numren av tidningen var stencilerade. Från och med nr 8 har tidningen varit tryckt med titeln ”Kommunistisk Orientering”.

tidigare beslut ... I den ideologiska debatten i den kommunistiska världsrörelsen har DKP:s ledning tagit ställning utan att rådfråga medlemmarna och utan att orientera dem ... Den har därmed kränkt de demokratiska principerna och dessutom visat ringaktning för medlemmarna.

Appel och Scocozza anklagade DKP:s ledning för att ”troget och medvetet traska patrullo efter Chrusjtjov” och för att ”hänsynslöst ljuga” samt ”mekaniskt och kritiklöst” återge de ryska åsikterna. ”Orientering” angrep Chrusjtjov för att ha skickat raketer till Kuba och för hans hållning efter mordet på president Kennedy. Tidningen ansåg det också ”felaktigt och orimligt”, att DKP hissade flaggan på halv stång, när Kennedy begravdes. ”Man får inte”, hette det, ”förlora sin värdighet, därför att ens farligaste motståndare blir mördad av sina egna”.

De båda redaktörerna hade förklarat att de inte önskade bilda ett nytt parti. De bannlystes ändå — vilket var helt naturligt i ”Land og Folk”.

De sterila åsikter, som framfördes, visar att ”utgivarna” inte ser perspektiven i kommunismens kamp. Att de dessutom kallar sig för en ”kommunistisk arbetskrets” innebär knappast det sista missbruket av ordet kommunism.²⁷

Från KAK:s möte den 25 juni 1964 i Köpenhamn utsändes en kort programdeklaration och en hänvändelse till alla kommunister i Danmark, innehållande ”12 punkter för, en kommunistisk politik i Danmark”.²⁸ Programdeklarationen är ett klart bevis för att Appel och Scocozza arbetar för att sprida det kinesiska kommunistpartiets åsikter i Danmark. Bl.a. hette det i deklarationen, att den kommunistiska arbetskretsens syfte var

att arbeta för kapitalismens avskaffande i Danmark genom en revolutionär omvandling av samhället under arbetarklassens ledning och genom upprättandet av proletariates diktatur och uppbyggandet av socialismen.

”Den amerikanska imperialismen” stämplades som huvudfienden, men den ”obrottsliga solidariteten” gällde blott

de kommunistiska partier och marxister-leninister, som fast och beslutsamt bekämpar den moderna revisionismen och nydogmatismen, som avvisar storpartichauvinism i relationerna mellan partierna och som utan att någonsin svika principerna arbetar för att samla hela världens exploaterade och undertryckta människor i en omfattande enhetskamp mot imperialismen för nationell befrielse och för socialism och kommunism.

I hänvändelsen ”Till alla kommunister i Danmark nämndes den ”moderna revisionisterna” vid namn:

Just i en situation, då upprättandet av det socialistiska lägret, den stora segern för kolonialfolkens befrielse rörelse samt folkens växande enhet mot imperialismen och reaktionen har skapat de gynnsammaste villkor för nya stora segrar i arbetarklassens och de breda folklagrens kamp mot förtryck och krig, för fred och socialism — just i denna situation har den moderna revisionismen uppstått och vuxit sig stark inom den kommunistiska rörelsen i en rad länder, däribland också i SUKP.

Sovjetunionens ledare anklagades för att ”med 'fredlig samlevnad' som svepskäl försöka förmå folken att ersätta kampen mot imperialismen, vilken allena kan trygga världsfreden, med ett samarbete med den amerikanska imperialismen”. Om Chrusjtjov och ”de moderna revisionisterna” hette det, att de höll på

att ta det sista steget ut på ett sluttande plan, som är fullt av faror för socialismens landvinningar och för hela mänskligheten, men som å andra sidan med säkerhet kommer att leda till revisionisternas de-

²⁷ *Land og Folk* 17/12 1963.

²⁸ ”Till alla kommunister”, Kommunistiska arbetskretsen, 1964.

finitiva nederlag.

KAK:s förklaring till att det hade lyckats DKP:s ledare att placera ”partiet på den moderna revisionismens plattform” var ”illusionen, att DKP hade sin uppgörelse med revisionismen i partikampen mot Aksel Larsen och hans anhängare 1958”. KAK hävdade, att denna uppgörelse aldrig hade genomförts, och avfyrade en våldsam breddside mot DKP:s ledning och ”Land og Folk”. Partiledningens och ”Land og Folks” försök att tuga ihjäl den internationella debatten, deras förvrängningar och lögnar hade haft en förlamande verkan på all ideologisk och politisk aktivitet i partiet. Den revisionistiska politiken hade berövat medlemmarna initiativet, andan och stridslusten. Partiet hade ”på ett kusligt sätt” blivit avpolitiserat. Organisatoriskt var det dött och arbetsmässigt förstelnat, i färd med att förvandlas till en perspektivlös förening, vars uppgift var att hålla sig vid liv.

Sin ringa storlek till trots har KAK inte undgått inre splittring. De danska ”pekingeserna” samarbetade under en tid med den tidigare ordföranden i det danska kommunistiska ungdomsförbundet, John Groth, men sedan KAK etablerat sig som en ”offentlig organisation”, meddelade Groth i ett brev till Scocozza och Appel, att han inte längre ville ha något att göra med KAK. Samtidigt anmälde han sitt utträde ur DKP.

John Groths brev, som var daterat den 16 juli 1964, kom på okänt sätt i händerna på ”Information”, som publicerade fylliga utdrag.²⁹ Groth hade reagerat mot att KAK konstituerat sig som eget parti och att ”Orientering” blivit en öppen prokinesisk tidskrift. Man borde ha väntat med partibildningen till senare delen av 1964, då DKP lidit ett nytt valnederlag och kastats in i en våldsam kris. Därmed skulle man ha kunnat rikta sig mot partiledningen och inte mot partiet som sådant. Groth reagerade också mot att den frigörelse från beroendet av Moskva, som var absolut nödvändig, nu ersatts av ett beroende av Peking. I Danmark kunde man inte göra politik på frågan, huruvida ryssarna eller kineserna hade rätt.

Dagen efter det att ”Information” hade publicerat utdrag ur Groths brev, betecknade han detta i en insändare till tidningen³⁰ som ”ett falsarium”. Groth hade också ”rätt” Appel och Scocozza att för andra inskräpa att så var fallet, men detta hindrade inte, att ”Orientering” bekräftade brevets äkthet.

KAK:s ledare vill inte ge några upplysningar om kretsens medlemsantal eller ”Orienterings” upplaga. Det är med all säkerhet fråga om en ganska liten grupp som huvudsakligen har anslutning bland unga intellektuella och studerande i Köpenhamn men som också har sympatisörer bland en del kommunistiska veteraner. Det finns inga KAK-grupper utanför Köpenhamn.

Chrusjtjovs fall

Chrusjtjovs avgång som regeringschef och partiledare kom lika överraskande för det danska kommunistpartiet och dess ledare som för övriga danskar. Den första reaktionen var ytterst försiktig, men partiorganet ”Land och Folk” underströk den 16 oktober 1964 den detroniserade partiledarens ”ofantliga betydelse ... i synnerhet vad angår den fredliga samexistensen”. Redan samma dag riktade DKP en hänvändelse till SUKP om ytterligare upplysningar, och fyra dagar senare följde en anmodan att få sända en delegation till Moskva.

Men redan den 17 oktober kritiserade ”Land och Folk” ”de former, under vilka ändringarna i den

²⁹ *Information* 27/7 1964.

³⁰ *Ibidem* 28/7 1964.

ryska parti- och statsledningen försiggått” och förebrådde SUKP:s centralkommitté för att den inte hade tackat Chrusjtjov för hans positiva insatser.

”Sanningen bör vara obehaglig för hans (Chrusjtjovs) kolleger och kamrater i den ryska stats- och partiledningen, vilka synes ha tolererat Chrusjtjovs påstådda felgrepp under de sista åren utan att gripa in ... Sanningen är i synnerhet obehaglig, just för att den kommer fram på ett sätt som man trodde tillhörde det förgångna”, skrev ”Land och Folk” den 24 oktober med adress till de ryska nya ledarna.

Den 26 oktober kom partiledaren Knud Jespersen och chefredaktör Villy Karlsson till Moskva,, där de fick tillfälle att träffa centralkommittésekreterarna Michail Suslov och Boris Ponomarjov men inte Bresjnev eller Kosygin. Deras redogörelse vid hemkomsten till Köpenhamn gav upphov till mycken diskussion och många uttorkningar.

I ett tal den 7 november yttrade Knud Jespersen: ”Några påstår, att vi slukade allt, vad man talade om för oss (i Moskva), andra att vi nu står i motsättning till Sovjetunionens nya ledare, och en tredje variant menar, att vi närmar oss ett mellanläge — det de kallar 'svedism'. Mina herrar spekulanter, ni kan vara fullkomligt lugna. Vårt parti kämpar som förr på grundval av sin egen politik, sina egna värderingar och ett självständigt ställningstagande till och värdering av händelserna.”

DKP:s officiella reaktion efter Chrusjtjovs fall har givit anledning till många spekulationer om huruvida den var taktiskt bestämd eller ärligt menad. Allt tyder på att den första skarpa kritiken kom från hjärtat, men partiledningens handlingssätt har också bestämts av den livliga debatten i ”Land och Folk”, som efter Chrusjtjovs fall ägde rum mellan enskilda partimedlemmar och läsare. Att döma av de många insändare från läsarna, som publicerades, blev inga väsentliga åsikter undertryckta, och skarp — stundom skoningslös — kritik av partiledningen och tidningens redaktion förekom nästan mera ofta än beröm och instämmanden. Man kan givetvis inte dra särskilt långtgående slutsatser av denna öppna debatt, men det framgick i varje fall av debattinläggen, att det finns en mer eller mindre helhjärtad prokinesisk flygel inom DKP.

En viss E. Due frågade sålunda, om inte Chrusjtjov hade fallit, därför att han var revisionist och försökte införa en borgerlig ideologi i det ryska partiet; därför att han lät montera upp raketer på Kuba, som — då de upptäcktes — måste avlägsnas; därför att han anklagat Mao Tse-tung för racism; och därför att han i tid och otid uttalat sig om allt mellan himmel och jord, som han av allt att döma inte begrep.³¹

Även Stalinanhängare fick komma till orda. Henry Rantzén skrev:

Under de åtta år, som har gått sedan den 20:e partikongressen, där Chrusjtjov informerade om fel och förbrytelser, som Stalin skulle ha gjort sig skyldig till, har det varit omöjligt att förmå vårt parti att lägga fram dokumentation om dessa påståenden. Man har hänvisat till källor, som inte är pålitliga. Det har därför ännu inte varit möjligt för mig att delta i den antistalinistiska kampanjen.

Rantzén stöddes av Marius P. Jørgensen, som ansåg, att ”den grav, som grävdes för Stalin, blev så stor, att Chrusjtjov också hamnat i den, eftersom den blev onödigt stor”.³²

Med hänvisning till Chrusjtjovs fredliga samlevnad med Förenta staterna frågade samme man: ”Kan en klassmedveten proletär tänka sig att blanda kapitalistiskt och socialistiskt blod? Kan han tro, att detta skall skänka den frihet och trygghet, som proletärerna hungrar efter?”

³¹ *Land og Folk* 6/11 1964.

³² *Ibidem* 30/11 1964.

De prokinesiska insändarna var särskilt kritiska mot Chrusjtjovs handläggning av Kubakrisen hösten 1962. Torben Bjerg Clausen påpekade, att ”Chrusjtjov gick så långt som till att — över huvudet på Castro — tillåta amerikansk inspektion på ön, något som dock kubanerna lyckades förhindra”.³³ Han tillade i en ny insändare:

Kuba slog vakt om sin revolution trots de gemensamma rysk-amerikanska försöken att undergräva landets suveränitet. Med sitt värdiga uppträdande hindrade Kuba ett totalt München i det karibiska havet. Dyringarna lade sig långsamt, och det internationella sökarljuset började inriktas mot nästa ryska eftergift — som redan hade erbjudits under Kubakrisen — och vars resultat kom i och med undertecknandet av Moskvatraktaten, som förbjöd kärnvapenprov utom under jorden, där Förenta staterna hade militär vinning av att fortsätta.³⁴

Rudy Hougaard anklagade

dem som har hållit sig tillbaka, det gäller både intellektuella och arbetare, från den diskussion [om Kinafrågan], som praktiskt taget aldrig blev någon diskussion men som de personer, vilka har en annan uppfattning än DKP :s ledning, kunde ha skapat.³⁵

Levy Hansen förklarade, varför det inte blev någonting av med diskussionen om Sovjetunionens och därmed DKP:s politik gentemot Kina:

Av personlig erfarenhet vet jag, hur i övrigt goda kamrater och väl också goda kommunister blir stela och stumma och närmast ser ut, som om de träffat en galning, om man tillåter sig att kritisera Chrusjtjovs Kinapolitik ... Om vi i framtiden önskar undgå att tappa huvudet vid sådana tillfällen, är det nödvändigt, att vi tänker och talar öppet och ärligt om problemen och inte blint svär på Stalins, Chrusjtjovs, Maos eller Jespersens ord, utan uteslutande låter marxismen bestämma våra åsikter.³⁶

Vagn Erik Mortensen vände sig också mot ”personkulten”:

Lika litet som vi dyrkar Mao eller Chrusjtjov, lika litet dyrkar vi kamrater i partiledningen och på tidningens redaktion ... Chrusjtjovs avgång som sovjetledare kan bara vara katastrofal för dem som dyrkar personer mera än den praktiska, konkreta politiken.³⁷

En ensam svala, Erik Jensen, uppmanade DKP att följa det svenska broderpartiets exempel. Han påstod, att DKP avspeglades i leninpristagaren Herluf Bidstrups teckningar, ”fulla av hat, som blott kan tillfredsställa människor, vilka lever isolerade. Partiet ... leds av 'gamla män', som måste ha hat som andlig spis för att leva vidare i politiskt avseende ...”³⁸

Chrusjtjovs attack mot Stalin 1956 ledde indirekt till DKP:s sprängning och bildandet av SF. Den rysk-kinesiska konflikten har lett till bildandet av den prokinesiska KAK. SF beskyller DKP för att vara ”stalinistiskt”; KAK stämplar DKP som ”revisionistiskt”. I klämma mellan ”pekingeser” och ”revisionister” är DKP:s politiska manövreringsmöjligheter ytterst begränsade.

Det är ännu för tidigt att yttra sig om vilka konsekvenser Chrusjtjovs fall och den ”kinesiska” oppositionen kommer att få för DKP på längre sikt. Under perioden mellan folketingsvalen i september och personsiftet i Kreml i oktober fanns vissa tecken på att DKP ämnade slå in på en ny taktik och en ny politik, vilket i korthet innebar att partiet skulle följa så nära som möjligt i SF:s kölvatten. Detta skulle också rimma väl med signalerna från Moskva. Men på grund av SF:s existens och styrka är DKP:s möjligheter att slå in på det svenska ”broderpartiets” väg ytterst

³³ Ibidem 17/11 1964.

³⁴ Ibidem 21/11 1964.

³⁵ Ibidem 24/10 1964.

³⁶ Ibidem 30/10 1964.

³⁷ Ibidem 30/10 1964.

³⁸ Ibidem 24/10 1964.

begränsade. Allt tyder på att SF kommit för att stanna. Inte ens det faktum att Aksel Larsens ålder och hälsotillstånd om några år kommer att tvinga honom att dra sig tillbaka torde innebära någon större fara för SF:s existens.

Under alla omständigheter är DKP:s politiska framtid intimt förknippad med utvecklingen i Sovjetunionen och det världspolitiska läget i stort. Chrusjtjov lyckades inte ge DKP några framgångar vid sitt besök i Danmark sommaren 1964, men en ytterligare ”liberalisering” i Sovjetunionen och en allmän internationell avspänning kan kanske leda till att gränserna mellan DKP och SF småningom blir utsuddade, så att det kan bli tal om en sammanslagning av de båda partierna eller snarare ett uppgående av DKP i SF.

SF utnyttjade utvecklingen inom det svenska kommunistpartiet för att hålla ett stort möte i Folkets Hus i Köpenhamn, där tal hölls av Hermansson från SKP, den norske SF-mannen Finn Gustavsen och den danske SF-chefen Aksel Larsen. Efter publiceringen av den avlidne italienske kommunistledaren Palmiro Togliattis ”politiska testamente” höll SF ett möte, där det förekom talare både från socialdemokratins vänsterflygel, SF, DKP och KAK. Försök till ”aktions-samverkan” gjordes också — i synnerhet av partiernas ungdomsgrupper — i samband med protester mot utvecklingen i Spanien och Portugal och Förenta staternas Vietnampolitik.

En sammanslutning av DKP och SF kommer knappast att kunna ske, innan DKP har avpolletterat alla de ledare som på sin tid var med om att utesluta Aksel Larsen och med mindre att absoluta garantier lämnas för en fullständig oavhängighet av Moskva och en därmed följande grundlig avstalinisering och avdogmatisering. Vid sidan av utvecklingen i Sovjetunionen och den internationella situationen kommer det också att vara av stor framtida betydelse för de danska vänsterkretsarna, om något närmande kommer till stånd mellan de italienska och franska kommunisterna och de socialistiska partierna i dessa länder.

En eventuell sammanslutning av DKP och SF eller DKP:s inlemmande i SF måste föra med sig en förstärkning av KAK, som troligen i så fall bildar ett riktigt parti. Hur stor anslutning ett prokinesiskt parti kan få blir avhängigt av den rysk-kinesiska konfliktens utveckling, men ett sådant parti kommer i vilket fall som helst inte att bli annat än en obetydlig sekt.

Översättning av Erik Holm